

I. N. D.

DISSERTATIONIS ACADEMICÆ,

DE

*TEMPLO CATHEDRALI
ABOËNSI,*

PARS SECUNDA,

QUAM

Conf. Ampl. Fac. Phil. Aboëns.

PRÆSIDE

Mag. JOHANNE BILMARK,

Hist. & Phil. Pract. Professore Reg. & Ord.

PRO GRADU

Publico examini modeste offert

ELIAS JONÆ LAGUS,

Ostrobotniensis,

In Auditorio Superiori die xv April. MDCCCL.

b. a. m. c.

ABOË, Typis FRENCKELLIANIS.

§. V.

Ad radices collis, a nostratibus *Unicangari* appellati, & §. III. memorati, exstructus est murus, altitudinis XII ped. & crassitiei IV ped. cœmeterium suo comprehendens ambitu, cujus basis ex saxo, superior autem pars ex lateribus coctis est confecta, eique ad majorem consistentiam extrinsecus adjunctæ sunt anterides muro breviores & ejusdem cum hoc materiæ, satis crassæ, ad trium circiter orgyiarum intervallum a se invicem singulæ distantes; quo quidem modo murus hic ejus est firmitatis, ut munimenti vicem olim sustineret a), quem etiam in finem oblonga passim ad superiorem muri partem facta sunt foramina, per quæ obsesi tela & bombardarum glandes in oppugnatores explodebant. Muri hujus perimeter 1340 ped. figuram habet fere ellipticam, cujus major diameter est 446 ped. minor 320 ped. & integra area 121680 ped. quadrat. Sub parte hujus muri septemtrionali quædam adhuc supersunt hypogæa, in domesticos monachorum usus olim exstructa, etiamnum adeo firma & inte-

gra, ut civibus, eadem desiderantibus, pro annua elocentur mercede. In hoc cœmeterium per sex aperturas, suis singulas portis ligneis cancellatis, affabre factis, munitas patet introitus; quarum prima eademque præcipua meridiem, secunda euronotum, tertia orientem, quarta septemtrionem, quinta eorum, & sexta occidentem spectat. Quo autem tempore murus hic fuerit exstructus, non constat; ex Rev. JUUSTEN tantummodo discimus, Episcopum Aboënsē, CONRADUM BITZE, totum Ecclesiæ Aboënsis cœmeterium instaurasse *b*). Super portis meridionali & occidentali exstructæ olim fuerunt cameræ, haud ita pridem superstitēs, nunc autem demolitæ, nudinationi indulgentiarum, ceu vetus fert traditio, dum Romana in nostris viguit oris religio, inservientes *c*), postea in *vigilum habitaculum*, ac deinceps in *ædituorum hospitium* commutatæ *d*). Proxime ad secundam cœmeterii portam modo memoratam sunt *Ædes Academica*, vetustate nunc fere fatiscētes, tribus constantes auditoriis, uno superiori eodemque maximo, cui contiguum est Consistorii Academici conclave cum suo propylæo, & duobus inferioribus cum suo vestibulo; quibus adjunctæ sunt taberna lignaria (ante hac *Carcer*), item amplior cella, nec non domus pro servandis Academiæ machinis, incendio extinguendo destinatis; quarum vero ædium portæ sunt extra cœmeterium. Quem vero in usum magnum hoc ædificium quondam

dam

dam fuerit exstructum indagare non potuimus e); miramurque, *Nobil. MICH. GTLENSIOLPE* in *Natalibus Academiae Aboënsis* momentum hoc, sibi forte non ignotum, ne verbo quidem terigisse. Certum nihilominus videtur, ædes hasce institutionem Academiae Auraiçæ ætate antevertere, paucos utpote post menses, quam fundatio ejus fuit decreta, sollempniter inauguratæ. Brevi abhinc interjecto spatio conspicitur ædificium, ex coctis etiam lateribus ante triginta, & qui excurrunt, annos confectum, duabus constans contignationibus (*Svethice vånin-gar*), in quarum Superiori *Theatrum Anatomicum & Consistorii Academici Archivum*, inferiori tota, una excepta camera, ad *Laboratorium Chemicum* pertinente. In eodem hoc loco exstructa pridem fuerat domus lapidea, longitudinis 15. ulnar. & latitudinis 14½ ulnar. *antiqua Schola Aboënsis* communiter appellata; quum vero hæc fuerit angustiior, quam ut mille & ultra Scholares, quot non raro Officinam Litterariam Aboënsis simul frequentasse perhibentur f), capere potuerit, licet hoc rotunde adfirmet Cl. JUSTANDER g), in alium proinde usum exstructa. Quicquid hujus sit, novimus tamen ædes hasce sub dominatione Roslica, initio superioris seculi heic ingravescente, adeo licet collapsas, ut ruinam minitari viderentur, a viris melioris dignationis aliquantisper habitatas; tantus scilicet tunc erat ædium in nostra urbe defectus. Paucis abhinc passibus *Came-*

ra osium recentiori ævo ex cocto etiam laterculo est exstructa, atque cœmeterii muro annexa; a qua parum distat alia, eademque antiqua domus lapidea, usui non parè diversis adornata temporibus. Donec enim Religio Romana heic viguit, in eadem, duabus tunc eminente contignationibus, sedem suam habuit *Capitulum Aboënse*; hac vero in ipsum deinceps translata Templum, superiorique ædis parte demolita, ædificium hoc in varia adaptatum fuit repositoria, templi machinis aliisque utensilibus servandis accommodata; imò partem ejus quondam occupavit *Ustrina*, in qua ferramenta quævis in usum Templi cudebantur *h*); nec ignotum est, non multis abhinc lustris *Ærarium Provinciale* intra has fuisse ædes; quod tamen institutum deinceps non præter rationem fuit improbatum. Hinc aquilonem versus progredientibus *Schola Cathedralis Aboënsis* se offert, quæ in locum *Gymnasi*, ante bina circiter secula heic erecti, succesit *i*), cui *campanarium* olim erat adjunctum, nunc autem eidem contiguæ sunt *Ædes Bibliothecæ Academicæ*, partem quoque muri, cœmeterium cingentis, constituentes; quocirca obiter notamus, partem harum ædium inferiorem quondam fuisse *Templum Germanorum*, qui jus civitatis pro commerciis exercendis in nostra obtinuerant urbe; eamque postea in *Palæstram Athleticam*, ac nunc temporè in *tertiam Bibliothecæ cameram* nec non *Academia Ærarium* mutatam; reliquam ejus partem consti-

stituentibus aliquot tabernis, ex quibus elocatis annui Templo cedunt redditus.

- a) Probabile est, occasionem muro tam alto firmoque cœmeterium cingendi Aboënsibus præbuisse Rusfos, Templum hoc Cathedrale, ad umbilicum adhuc vix perducendum, an. 1518 diripientes. b) Vid. *Nob. C. NETTELBLADT Schwedische Bibliothec, pars 1. pag. 77.* cui facem prætulisse videtur *MESSENIUS Scandiae Illustr. Tom. X. p. 21.* c) Refert profecto *Celeb. JOH. EENBERG in descriptione Upsaliæ p. 51.* supra portam cœmeterii ibidem australem olim exstructum fuisse domicilium, ex quo Nuntii Apostolici indulgentias vendiderunt Papales; unde colligere licet, eundem quoque morem Aboæ ista invaluisse tempestate. d) Vid. *Rev. D. JUSLENI Disserat. de Aboæ veteri & nova p. 13.* e) Momentum hoc Historicum sicco etiam pede præterit *Clar. JUSTANDER in Oratione de quibusdam antiquitatibus Abogicis,* de hisce tamen ædibus locutus. In pertinaci igitur hoc Eruditorum silentio quid nobis in mentem venerit, conjecturæ impetrata venia, paucis exponemus. In confessio est, ædificium tantæ molis nec frustra, nec solius ostentationis causa fuisse exstructum, nemoque adhuc potuit evincere, idem Cœnobitis in habitaculum quondam fuisse destinatum, quare nihil impedit, quominus nobis persuadere patiamur, antiquam hoc fuisse Scholam Aboënsis, mille juvenum & ultra capacem; Gymnasioque Aboënsi in Academiam deinceps commutato, ipsas ædes eam subisse metamorphosin, ut Gymnasium in hodiernam Scholam, antiqua vero Schola in Academiam mutaretur. f) Vid. *citat. JUSTANDRI Orationem.* g) Vid. *loc.*

eam modo citat. sed qui justam meruit censuram *Celeb. Professoris & Equitis D:ni PORTHAN*, vid. *PAULI JUUSTEN Chronicon Episcoporum Finlandensium &c. illustratum, Part. XXXV. p. 555.* b) Vid. *Rev. D. JUSLENI* citat. *disertat. p. 13.* i) Vid. *Clar. N. WASSTRÖM Oeconomiska Beskrifning öfver Åbo Stad, p. 15.*

§. VI.

Hoc etiam loco indicare debuimus, nullos olim in cœmeterio Aboënsi constructos fuisse tumulos, nec lapides sepulcrales præter unum alterumque ex antiquiori ævo superstites mansisse, jam vero & confictos & adeo detritos, ut inscriptiones plene legi nequeant; forte quod civium honoratiorum & opulentiorum funera tumbis, quas vel ipsi sibi in Templo conficiendas curaverant, vel soluto sibi comparaverant pretio, haud ita pridem inferrentur. At postquam perniciosus hic mortuos in Templo Aboënsi sepeliendi mos ex auctoritate Regia, Litterisque Regiis die 22 Septembr. An. 1784. datis plane fuit abrogatus, aliquot in cœmetrio nunc cernuntur lapides sepulcrales, brevibus notati inscriptionibus, nec silentio a nobis prætereundi. Initium autem a meridionali Templi porta faciemus, hinc orientem versus progresfuri:

Här hvilat

Apothecaren vid Kongl. Akademien i Åbo,

Herr LARS HENRIC VON MELL,

Född d. 9 Julii 1725.

Död d. 23 Octobr. 1791.

och

Hans Hustru

HEDDA DOROTHEA VON AKEN,

Född d. 17 Januar. 1737.

Död d. 3 Decembr. 1799.

Täsa Låpa

Eläifäns Mestarin ja Borgarin

MATTS SANDERIN

Låski ELISABETH SANDERIN,

Syndynyt vuona 1707,

Kuollut sinä 23 päivänä.

Kesä Kuusa vuona 1792.

Jälki Muistoksi

Annettu Hänelle Borgarilda

ANDERS LAURENILDA

Tygó omistettu Hänelle

ja Hänen Perillifillens.

Christus on minulle elämä,
Kuolema on minulle voito.

Här hvilar
För detta Medicinæ Asfessoren, Profesoren,
samt Wafa Riddaren,
Doctör JOHAN HAARTMAN,
Född 1725, död 1787.

Hic jacet corpus Pii Viri,
SIGFRIDI LAURENTII,
Nati in Chimito, pie decessit
die XVIII Novembris Anno Salutis MDXI - - -
Hac Try - - - sub alvo - - quam Christus fideliter,

Här hvilar
Vice Pastoren och Archi-Diaconus,
MARTEN ARENIUS,
Född d. 27 Septembr. 1714,
Död d. 13 Octobr. 1786.
Christus är mitt lif,
Döden är min vinning.

Hår under hvilat
Fru RENATA CAVANDER,
Född FORSTEN, som affomnade
d. 7 Decembr. 1786,
och var i lifstiden Gift med
Theologiæ Profesoren och Kyrkoherden
vid Domkyrko Finlka Församlingen,
CHRISTIAN CAVANDER.
Herren Jesus Kristus skall förklara
vår skrópliga Lekamen.
Philip. III: v. 20, 21.

Magister
DAVID H. S.
DEUTSCH
tílhörig,
1782.

Hår förvaras
En Dyrbar Öfverlefva
af
Justitiæ Borgmåstarens
i Åbo,
D

CARL

CARL ULNERS

ömt älskade Maka,

Fru

CATHARINA BERGQVIST,

Född 1744 d. 3 Decembr.

Död d. 6 Aug. 1788.

Här under hvilar

Fru

CHRISTINA SJÖMAN,

Född MESTERTON,

Död d. XV Maji

MDCCLXXXVI.

Här hvilar

Académie Camereraren

HENR. WIDENII k. Maka,

Fru JOHANNA CHARL. MESTERTON,

Född d. 19 Jan. 1752.

Död d. 27 Maji 1792.

Här

Här under hvilkar
 Handelsmannen
JOST JOACHIM PIPPING,
 Född i Arboga d. 19 Augusti år 1720,
 Död i Åbo d. 12 Januarii 1793.
 Dets efterlämnade Enka
MAGDAL. CATHARINA LEXELL har
 Låtit lägga denna Sten.

Öfverste-Lieutenanten
 och Riddaren,
ADOLPH GEORG VON POST,
 Född 1735, Död 1788.
 Hans Enka **M. C. VON TROIL,**
 Låt lägga Stenen.

Här hvilkar
 Hof-Rätts Asfessor,
JOHAN BROWALLIUS.
 Född d. 11 Julii 1739.
 Död d. 3 Novembr. 1793.

Här under hvilar

För detta

Lieutenanten, Högaktade:

Herr

JOHAN JACOB KIJK,

Född d. $\frac{12}{23}$ Junii 1744.

Död d. 28 November 1791.

Här under hvilar

Hof-Rätts Asfessoren:

CARL GUSTAF LOFFMAN,

Född d. 25 Septembr. 1731,

Död d. 2 Februarii 1794,

Med en ålskad Son,

Vice Notarien i Kongl. Åbo Hof-Rätt,

JACOB FREDRIC LOFFMAN,

Född d. 3 Maji 1770.

Död d. Februarii 1794.

In supremo præterea gradu scalæ, ad secundam
 cœmeterii portam nuper memoratam pertinentis,
 cernitur fragmentum lapidis sepulcralis, sed cujus in-
 scriptio est adeo detrita, ut raræ tantum appareant
 litteræ, in vocabulorum seriem nulla nostra conjun-
 gendæ industria.

§. VII.

Hisce obiter lustratis, ad ipsum Templi ædificium propius accedimus, formam ejus externam primum contemplaturi; quocirca tamen haud erit reticendum, nos, si voluntati nostræ respondissent facultates, non Ichnographicam solum delineationem, sed Schenographicam Templi nostri adumbrationem oculis lectorum nunc subjecisse; hisce autem sumtibus faciendis prorsus impares, brevem tantum ejus descriptionem exhibebimus *a*). Est itaque Templi basis rectangulum oblongum, longitudine ejus, computatione ab occidentali porta ad orientale summi chori latus facta, transversalem latitudinem ultra duplum superante; ipsa vero sacra hæc ædes Architectonico non gaudet ornatu. Partis ædificii occidentalis, quam esse antiquissimam simplicitas constructionis ostendit, parietes ex saxis diversæ molis sunt confecti, reliquus autem murus coctis conflant laterculis, eique pigmentum in tegularum modum est illinitum, cæterum paucis anteridibus, eisdemque parum exstantibus, gaudens. In longitudinem totum ædificium extenditur 300 ped. in latitudinem 127 ped. in altitudinem ad tecti fastigium 132 ped. scilicet a basi ad subgruudam 72 ped. & hinc ad ædis culmen per 60 ped. se elevat. Ad borealem Templi partem sacrarium perquam amplum suis sumtibus extruendum curavit, Episcopus Aboënsis.

MAGNUS OLAI TAVAST *b*), sua in ecclesiam Aboënsē merita hac liberalitate insigniter augens. Est autem hoc sacrarium, ejus basis est quadrata, ejusdem cum Templo constructionis, sed minoris altitudinis, ædi primariæ ita annexum, ut non nisi per hanc in illud pateat introitus, cæterum in binas divisum cameras, quarum illa ad dextram introitus partem, *sacrarium vetus* communiter appellatur, in quo, utpote probe munito, præcipua Templi cimelia servantur, altera consvetis usibus ecclesiasticis inserviente. Veteri huic Sacrario aliud ædificium extra Templum est contiguum, in quod ossa demortuorum pridem congerebantur, anno 1773 ita adaptatum, quin & camino instructum, ut machinis Templi, quibus obortum extinguī potest incendium, servandis conducatur. Huic porro versus eorum adheret splendidum Sacellum sepulcrale illustrissimæ familiæ HORNIANÆ, ingressus autem est in ipso Templo. In Templi parietibus LXIV hodie numerantur fenestrarum aperturæ, disparis tam figuræ, quam magnitudinis; quarum XIX paris inter se formæ per superiorem ædificii contignationem lumen solis transmittunt; XXXVII inferiorem ejus partem reddunt lucidam & ex his, quæ in meridionali Templi pariete, sunt cæteris minores; fororum interne contiguorum extruptione, ut illæ qua mediam obfirmarentur partem postulante, reliquæ autem octo necessarium utrique Sacrario utque ædibus Con-

sisto.

fistorii Ecclesiastici mutuantur lucem. Vitrum, quo fenestræ, recentiori præsertim ævo, confectæ sunt, vulgare quidem est, melioris tamen notæ & adeo pellucidum, ut sacra hæc ædes luce gaudeat omnino copiosa. Tectum laminis cupreis olim fuit obductum, sed quod die 24 Maji An. 1600, sæviante horrendo incendio, est resolutum. Ex Actis Consistorii Ecclesiastici Aboënsis didicimus, cum Svethiæ Reginam gl. m. CHRISTINAM, infelicem hanc Templi sortem miseratam, ad tecti reparationem non nihil donasse c); tum etiam, dum illud An. 1652 & sequenti tempore ære vestiri inceperit, cives Aboënses pro facultatum suarum ratione cuprum huic perficiendo operi contulisse, quod vero opus, nondum absolutum, rursus absumsit incendium die XIII Maji An. 1656. ingravescens; quæ quum deinceps reparari non potuerit jactura, tectum nunc scandulis populi nigrae, aqua victrioli probe saturatis & induratis ac concinne adaptatis est inductum, præter tecta chori atque supremæ turris partis, laminis cupreis recentiori ævo superinducta. In superiori autem hac Templi regione dum moramur, silentio præterire non debemus apparatus mechanicum, quo materia fulminea, in nubibus hospitans, a Templo, ne ei officiat, tempestive abducitur, quem proinde Svethice *Åskledare* appellamus, anno 1791 affabre confectum. Duabus idem constat laminis cupreis, altera crassiori, latiori altera, sibi impositis,

&

& cuspides ferreas, in summitate hinc turris, illinc chori culmine erectas, attingentibus, marginem tectorum ambientibus & hinc per strias, apte dispositas, descendentibus. Absorpta autem ingeuioso hoc artificio materia fulminea per continuatas in canalibus subterraneis laminas cupreas, ab occidentali Templi parte in amnem, qui urbem interfluit, ab orientali in effossum extra cœmeterium ejaculatur puteum, atque ita exstinguitur. Præterea commemorandum, unicam solummodo esse Templi turrim, eandem vero valde amplam, in quam adscensus olim fiebat per scalam, cujus porta erat in occidentali Templi atrio; quæ vero in commodiorem aditum nunc est extra sacram ædem, parte ad septentrionem vergente. Superiori turris hujus parti flavum est illitum pigmentum, externa autem reliquorum parietum facies colore gaudet subrufo, laterculum coctile imitante. Verum de hac turri plura disferendi, in sequentibus dabitur occasio. Denique hoc addendum erit loco, in Templum patere introitum per quinque januas, duas meridiem, duas iterum septentrionem, & unam occasum spectantes, singulas firmis probe munitas claustris. Præcipuus autem & sollennis est per januam meridionalem in ædem hanc aditus, ante quam spatiosum est atrium portis ac claustris servatum; adscensus vero in Templum fit per scalam XXXIV graduum, computando videlicet a plano subjctæ plateæ ad ædis limen, qua

qua majorem partem ex lapide Gothlandico eleganter confectorum; quales etiam scalæ ad tres reliquas portas, præter illam, quæ boreali advertitur plagæ, inveniuntur.

- a) Quis Ichnographiam Templi Aboënsis adornaverit, & ædis exstructionem direxerit, haud constat; non tamen faciles credimus opinantibus, STEPHANUM BONNVEILL, Architectum Parisiensem, quo dirigente, Templum Upsaliense est ædificatum, ideam Templo quoque Aboënsi suppeditasse; quum hodiernum Templum a primo heic exstructo valde differat, ceu infra commemorabimus. *b)* Vid. Rev. *JUUSTEN* *Chronicon in libr. D:ni NETTELBLADT* citat. p. 73. *c)* Colligitur hoc ex litteris Reginæ *CHRISTINÆ* ad Regni & Regiæ Camerae Senatores, *Holmiæ die 29 Augusti An. 1645* datis, in quibus inter alia hæc leguntur: *Alldenstund Vi Nådiggst hafve donerat til Domkyrkan i Åbo tusundrade exemplar af den Finska Biblen, dels at utdela där i Stichtet, dels ock at komma Kyrkan med något til förnyandet af taken, til bjelp och entsatt &c.* Ex epistola quoque Rev. Doctoris *JOANNIS TERSERI*, *Holmiæ die 10 Maji An. 1673.* data discimus, eum litteris supplicibus (*Stambok*) ex præstantioribus urbis primariæ civibus collegisse pecuniæ summam, reparationi tam Templi Aboënsis, quam ædium Academicarum impendendam.

